

Zielona Góra, dnia 20 maja 2024 r.

dr hab. Ewa Małgorzata Skorek, prof. UZ

Uniwersytet Zielonogórski

Katedra Patologii i Rehabilitacji Mowy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marty Giziewskiej

**pt. *Zdolności artykulacyjne jako wyznacznik funkcjonowania psychospołecznego
młodzieży w środowisku szkolnym***

**przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Jacka Jarosława Błeszyńskiego
oraz promotorkę pomocniczą dr hab. Agnieszkę Hamerlińską, prof. UMK**

Uwagi ogólne

Człowiek jako istota społeczna przebywa wśród innych ludzi, nawiązując różnego rodzaju relacje, których jakość zależy w dużej mierze od poziomu jego umiejętności porozumiewania się. W szczególnie trudnej sytuacji są osoby z zaburzoną zdolnością komunikacyjną. Relacje z innymi to źródło doświadczeń kształtujących rozwój człowieka, a zaburzona komunikacja zakłóca nie tylko regulacyjną i poznawczą, ale także społeczną funkcję mowy. Społeczeństwo inkluzywne, którego częścią jest edukacja włączająca, stwarza uczniom z zaburzoną zdolnością komunikacyjną szansę na funkcjonowanie wśród rówieśników, w klasie szkolnej, wśród dorosłych z bliższego i dalszego otoczenia – wśród nich, a nie obok. Pełna akceptacja i zrozumienie problemów uczniów z zaburzoną zdolnością komunikacyjną stanowią cechy społeczeństwa idealnego – traktującego wszystkich równo i dającego wszystkim równe szanse we wszystkich sferach życia – edukacji, dostępie do kształcenia zawodowego, wyborze zawodu, życiu społecznym. Czy po kilku dekadach od opublikowania *Karty Luksemburskiej* społeczeństwo XXI wieku gotowe jest na tworzenie uczniom z zaburzoną zdolnością komunikacyjną warunków skutecznej inkluzji i czy wobec tego inkluzja stała się faktem dokonanym? Na to pytanie starają się dać odpowiedź liczni współcześni badacze, przy czym rozpoznają oni problem najczęściej w odniesieniu do dwóch grup wiekowych –

dzieci w wieku przedszkolnym i uczniów w wieku wczesnoszkolnym. Jakość życia w inkluzyjnym środowisku szkolnym czy poziom funkcjonowania psychospołecznego młodzieży z zaburzoną zdolnością komunikacyjną w zasadzie pozostawał do tej pory poza obszarem ich zainteresowań. Przedłożona do recenzji praca doktorska wpisuje się w bardzo ważny i aktualny dyskurs edukacyjny prowadzony w naukach społecznych, dotyczący różnych aspektów funkcjonowania młodzieży i jednocześnie wypełnia wskazaną wcześniej lukę.

Recenzowana praca doktorska ma charakter liczącego łącznie 246 stron opracowania o charakterze empirycznym, dotyczącego zdolności artykulacyjnej jako wyznacznika funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym.

Za pozytywną oceną rozprawy przemawia:

- podjęcie ważnego społecznie i edukacyjnie zagadnienia zdolności komunikacyjnej w zakresie artykulacji jako wyznacznika funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym, biorąc pod uwagę istotne znaczenie wcześniejszych i aktualnych doświadczeń tej fazy rozwoju dla jakości dalszego życia człowieka,
- interdyscyplinarne ujęcie problematyki zarówno zdolności artykulacyjnej, jak i funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym,
- opracowanie i poprawne wykorzystanie w badaniach własnych autorskiego narzędzia umożliwiającego samoocenę zdolności artykulacyjnej młodzieży.

W ocenie rozprawy doktorskiej najpierw odniosę się do kwestii ogólnych – wartości podjętego tematu oraz struktury treści, w dalszej części skupię się na zagadnieniach szczegółowych oraz sformułowaniu konkluzji końcowej.

Temat i struktura pracy

Temat *Zdolności artykulacyjne jako wyznacznik funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym* rozprawy doktorskiej sygnalizuje podstawowy aspekt badań empirycznych. Mam wątpliwości odnośnie używanego przez Autorkę terminu „zdolności artykulacyjne”. Viktor Lechta, z którym wielokrotnie miałam przyjemność osobiście współpracować, wprowadzając do polskiej logopedii pojęcie „zaburzona zdolność komunikacyjna”¹ konsekwentnie – we wszystkich swoich publikacjach – stosuje określenie

---

¹ Lechta V., *Zaburzona zdolność komunikacyjna*, „Konspekt”, 2006, nr 17 (2-3).

„zdolność komunikacyjna” a nie „zdolności komunikacyjne”. Zastanawiam się czy nie należałoby zatem zastosować liczby pojedynczej do zmiennej „zdolność artykulacyjna”, pomimo tego, że dotyczy ona nie jednej a wielu głosek.

Ponadto, w przypadku publikacji dysertacji, do której namawiam Autorkę, proponuję zastanowić się nad przeredagowaniem tytułu opracowania, np.: *Psychospołeczne funkcjonowanie młodzieży z zaburzoną zdolnością artykulacyjną w środowisku szkolnym*.

Z uznaniem należy odnotować wybór problematyki podjętej w dysertacji. Od wielu lat wskazywane jest znaczenie wieku młodzieńczego w cyklu rozwoju człowieka i zagrożeń mogących ten cykl rozwojowy zakłócić, uwarunkowań i poziomu psychospołecznej sytuacji uczniów z zaburzoną zdolnością komunikacyjną, czy konieczności wyjaśniania zjawisk pedagogicznych z wykorzystaniem dorobku różnych dyscyplin – to jednak podjęte w dysertacji zagadnienie łączące juwentologiczne aspekty pedagogiki, socjologii i psychologii z logopedią, stanowi oryginalny temat badawczy. Ta niezwykle cenna interdyscyplinarność sprawiła, że zadania stojące przed Autorką badań dotyczące kolejnych etapów procesu badawczego były rozległe, a badania i opis ich wyników wynikający z przyjętej strategii badawczej wymagał znacznych kompetencji badawczych. Przedstawiona treść dysertacji doktorskiej potwierdza dobre przygotowanie teoretyczne Autorki w zakresie podjętej problematyki oraz jej kompetencje badawcze, związane z przyjętą strategią metodologiczną.

Struktura pracy ma uporządkowany układ, zgodny z opracowaniami o charakterze empirycznym, wyróżniającymi część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Dysertacja składa się z: wprowadzenia (ss. 5-9), sześciu rozdziałów merytorycznych obejmujących: rozważania teoretyczne dotyczące mowy, rozwoju psychospołecznego młodzieży, psychospołeczne funkcjonowanie w środowisku szkolnym młodzieży z zaburzeniami mowy, założenia metodologiczne badań własnych, analiza wyników przeprowadzonych badań oraz dyskusja wraz z implikacjami dla praktyki pedagogicznej i logopedycznej (ss. 15-209), zakończenia (ss. 210-211), wykazu bibliografii (ss. 212-230), spisu tabel, wykresów i schematów (ss. 231-233) oraz aneksu (ss. 1-13). Wydaje się, że proporcje między częścią teoretyczną i założeniami metodologicznymi badań własnych (ok. 150 stron) a ich prezentacją (ok. ok. 40 stron) zostały zachwiane, co w żadnym wypadku nie oznacza, że prezentacja wyników badań jest niekompletna, jednak przygotowując opracowanie do druku

można byłoby zastanowić się nad wyrównaniem proporcji między częścią teoretyczno-metodologiczną a empiryczną. Zastanawia mnie także fakt osobnej numeracji załączników stanowiących aneks – są one przecież integralną częścią dysertacji.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że każdy podrozdział znajdujący się w rozdziale pierwszym, drugim i trzecim zakończony jest krótkim podsumowaniem wyraźnie oddzielonym od zasadniczej części tekstu.

Uwagi dotyczące części teoretycznej, metodologii badań własnych i analiz wyników zaprezentowanych w dysertacji doktorskiej

W rozdziale pierwszym pt. *Mowa jako przedmiot zainteresowań nauk społecznych* Autorka przedstawia logopedię jako część pedagogiki, analizuje wybrane teorie rozwoju mowy, a następnie przedstawia rozwój mowy w ujęciu logopedycznym, dokonuje przeglądu klasyfikacji zaburzeń mowy oraz przybliża zjawisko zdolności artykulacyjnych i zaburzeń wymowy. Zawartość treściowa tego dość obszernego rozdziału świadczy o bardzo dobrym przygotowaniu Autorki z zakresu logopedii, choć nie ustrzegła się ona pewnych błędów stanowiących odzwierciedlenie niekonsekwencji obecnej we współczesnym dyskursie akademickim dotyczącym statusu logopedii jako nauki. Logopedia przedstawiana jest w dysertacji jako: „[...] dziedzina badawcza i praktyczna mieszcząca się w dyscyplinie naukowej, jaką jest pedagogika” (s. 10), „samodzielna dyscyplina nauki” (s. 14) czy „nauka o komunikacji” (s. 13) a z treści pierwszego rozdziału nie wynika jednoznacznie, pomimo podtytułu (*Umiejscowienie logopedii w pedagogice*), czy Autorka identyfikuje się ze wszystkimi wymienionymi poglądami czy tylko przedstawia je jako przykładowe stanowiska innych autorów. Dopiero w innym miejscu dysertacji ostatecznie przyjmuje, że logopedia to „subdyscyplina pedagogiki specjalnej” (s. 141). Ta wielość różnych usytuowań logopedii wynika z faktu jej interdyscyplinarnych podstaw, w tym językoznawczych, pedagogicznych, biologicznych, medycznych czy psychologicznych, co uważane jest przez przedstawicieli różnych środowisk akademickich jako wystarczające wytłumaczenie lokowania logopedii w dyscyplinach, które reprezentują.

W rozdziale drugim Autorka zaprezentowała rozwój psychospołeczny młodzieży z perspektywy rozwoju człowieka, w tym: omówiła pojęcie rozwoju i zmiany rozwojowej, przedstawiła teorie rozwoju człowieka koncentrując się na teorii rozwoju psychospołecznego

Erika H. Eriksona oraz wnikliwie dokonuje psychospołecznej charakterystyki okresu adolescencji.

W kolejnej części znajduje się analiza psychospołecznego funkcjonowania uczniów w środowisku szkolnym, przy czym wydaje mi się, że podrozdział 3.2. *Mowa i jej wartość w życiu człowieka – aksjologiczny wymiar mowy* powinien znaleźć się z rozdziale pierwszym pt. *Mowa jako przedmiot zainteresowań nauk społecznych: logopedii i pedagogiki*. Autorka omawia także skalę występowania zaburzeń mowy wśród uczniów młodszych, a epidemiologię dostępną w literaturze specjalistycznej zestawia z wynikami własnych badań pilotażowych przeprowadzonych wśród młodzieży licealnej. Niewątpliwie na uwagę zasługuje również treść dotycząca uczniów z zaburzeniami mowy. Autorka wskazuje obszary psychospołecznego funkcjonowania uczniów związane z kompetencjami komunikacyjnymi w dwóch podrozdziałach: *Mowa a obszary funkcjonowania psychospołecznego uczniów i uczennic w środowisku szkolnym* oraz *Przegląd badań nad wpływem zaburzeń mowy na funkcjonowanie psychospołeczne uczniów i uczennic*. Pomimo mojej wysokiej oceny obu części tego rozdziału, zabrakło mi tu odniesienia do – wiążęgo się z funkcjonowaniem psychospołecznym w środowisku szkolnym – poziomu subiektywnego poczucia jakości życia uczniów z zaburzeniami mowy. Badania takie są prezentowane przez polskich i zagranicznych autorów.

Struktura trzech pierwszych rozdziałów jest przejrzysta, kolejne zagadnienia tworzą merytorycznie kontynuację poprzednich ściśle powiązanych ze sobą podrozdziałów spójną nie tylko z całym rozdziałem, ale także z tematem dysertacji. W poszczególnych rozdziałach Autorka dowodzi bardzo dobrego przygotowania do prowadzenia dyskusji akademickiej w ramach pedagogiki i dyscyplin pokrewnych.

Założenia metodologiczne badań własnych Autorka omawia w czwartym rozdziale dysertacji pt. *Założenia metodologiczne*. W kolejnych podrozdziałach prezentuje tradycyjne ujęcia poszczególnych etapów procesu badawczego. W badaniach nad zdolnościami artykulacyjnymi jako wyznacznika funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym Autorka wykorzystwała podejście ilościowe. Kierując się jego założeniami, poprawnie sformułowała przedmiot i cele badań, problemy badawcze o charakterze diagnostyczno-weryfikacyjnym, hipotezy wraz z ich uzasadnieniem, dokonała operacjonalizacji pojęć i dob-

---

rała adekwatne metody gromadzenia i analizy danych w postaci testowania i ankiety. Moje wątpliwości dotyczą się jedynie części zmiennych niezależnych jak: wiek, płeć, klasa, udział w terapii logopedycznej, ocena z zachowania – nie odnalazłam w pracy problemów zawierających te zmienne, są one natomiast wskazane w charakterystyce grupy badanej. Czy jednak powinny być wykazywane w zmiennych niezależnych – mam wątpliwość czy znalazły się przypadkowo czy są celowym zamiarem Autorki. Badania zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2021/2022 na losowo dobranej próbie 119 uczniów i uczennic z klas siódmych i ósmych dwóch szkół zlokalizowanych w powiecie toruńskim. Zaletą są narzędzia własnej konstrukcji lub zaadaptowane na potrzeby prowadzonych badań: *Kwestionariusz oceny realizacji fonemów*, *Skala Samooceny SES*, *Kwestionariusz Social Achievement Goals Measure (SAGM)*, *Karta mierzenia postępu uspołecznienia się dziecka*, *Kwestionariusz Ja i moja szkoła*, *Kwestionariusz Samoocena zdolności artykulacyjnych*. Nie budzą też zastrzeżeń zastosowane metody analiz statystycznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że wszystkie badania przeprowadziła osobiście Autorka dysertacji. Procedura badań zastosowana w dysertacji została przedstawiona w sposób umożliwiający ich powtórzenie.

Rozdział piąty to sprawozdawcza część z przeprowadzonych wyników badań. Został on podzielony na trzy podrozdziały, przy czym każdy odpowiada na szczegółowe pytania problemowe. Wszystkie części stanowią starannie przemyślaną strategię prezentacji wyników badań własnych i konsekwencję w jej zastosowaniu. Autorka z uwagi na przyjętą w części metodologicznej dużą liczbę zmiennych oraz wskaźników zdecydowała się na zaprezentowanie najpierw wyników badań dotyczących pytań głównych (analiza pierwszego i drugiego pytania głównego została połączona), a następnie przedstawienie wstępnych wniosków z przeprowadzonych badań, do których globalne odniesienie przeniesione zostało do dyskusji znajdującej się w końcowej części pracy w rozdziale pt. *Dyskusja nad wynikami badań oraz implikacje dla praktyki logopedycznej i pedagogicznej*.

W zakończeniu Autorka zwraca uwagę na to, że wsparcie logopedyczne w szkołach jest niezbędne dla pełnego i harmonijnego rozwoju młodzieży, a utrzymujący się obniżony poziom zdolności artykulacyjnej wymaga długoterminowego wsparcia, regularnej terapii i systematycznej pracy. Uwypukla też holistyczne podejście do edukacji i terapii logopedycznej, które wpływają na funkcjonowanie uczniów w środowisku szkolnym. Wyniki

badania ukazują potrzebę wsparcia młodzieży z obniżonym poziomem zdolności artykulacyjnej, nie tylko w aspekcie mowy, ale także w wymiarze funkcjonowania psychospołecznego.

Uwagi redakcyjne

Praca w całości napisana jest starannie z poprawnością języka naukowego, a przy tym komunikatywnie. Dostrzegłam jednak kilka uchybień – w tekście znajdują się błędy literowe i interpunkcyjne oraz powtórzenia treści, np. zdanie: „Logopedia zrodziła się z postępowania praktycznego” znajduje się na stronie 11 oraz 14 lub „Dlatego w niniejszych rozważaniach podjęto próbę opisanie oraz dokonania zestawienia przeglądu badań obrazującego wymiar oraz skutki towarzyszące zaburzeniom mowy” (s. 114 – ostatnie zdanie w rozdziale 3.3 i ostatnie zdanie w pierwszym akapicie podrozdziału 3.3.1). Pominę w tym miejscu wskazanie wszystkich dostrzeżonych błędów, bowiem przed publikacją z pewnością Autorka dokona ponownej korekty tekstu.

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Marty Giziewskiej stanowi interesujące studium pedagogiczne, podejmujące niezwykle aktualny problem dotyczący funkcjonowania psychospołecznego w środowisku szkolnym młodzieży przejawiającej różny poziom kompetencji językowej w zakresie artykulacji. Analiza interdyscyplinarnej literatury, jej interpretacja i przedstawione w pracy wyniki w formie diagnozy są wystarczającym przyczynkiem do projektowania dalszych działań edukacyjnych mających na celu niwelowanie niekorzystnej sytuacji psychospołecznej młodzieży z obniżonym poziomem zdolności artykulacyjnej oraz zapobieganie pojawieniu się takiego zjawiska w przyszłości. Niewątpliwie, doświadczenia nabyte podczas zbierania materiałów do napisania niniejszej pracy, pozwoliły Autorce zauważyć nowe wyzwania i zadania m.in. dla pedagogów szkolnych i nauczyciel logopedów.

Tekst spełnia wymogi dotyczące kompetencji pisarstwa naukowego. Mgr Marta Giziewska wykazuje zarówno umiejętność podejścia analitycznego, jak i podejścia syntezyującego w doborze i interpretacji treści. Stosuje zróżnicowane formy ujęcia treści, zwłaszcza uzyskanych wyników badań, w postaci tabel, wykresów, rysunków i schematów, a także poprawne prezentacje obliczeń statystycznych. I choć Autorka nie uniknęła pewnych niedociągnięć, to jednak nie umniejszają one naukowej wartości pracy. W kontekście niewątpliwych zalet dyser-

tacji wykazane nieliczne mankamenty i usterki nie obniżają – w mojej ocenie – jej ogólnej wartości.

Mimo sformułowanych kilku uwag oceniam rozprawę pozytywnie. Doceniam oryginalność tematu, osobiste zaangażowanie Autorki i podjęty trud badawczy, umiejętność analizy i interpretacji materiału empirycznego, obiektywizm, rzetelność i poprawność w prezentowaniu zgromadzonych danych. Rozprawa może stać się cennym źródłem informacji dla badaczy i praktyków zainteresowanych problematyką pedagogiczną i logopedyczną dotyczącą młodzieży. Dyskurs prowadzony przez mgr Martę Giziewską jest rzeczowo argumentowany, a także poprawny pod względem merytorycznym, co dowodzi o ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Marty Giziewskiej pt. *Zdolności artykulacyjne jako wyznacznik funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w środowisku szkolnym* przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Jacka Jarosława Błęszyńskiego oraz promotorkę pomocniczą dr hab. Agnieszkę Hamerlińską, prof. UMK, spełnia wszystkie wymagania stawiane dysertacjom doktorskim zgodnie z *Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 maja 2003 roku* (Dz.U. 2017, poz. 1789 ze zm.) i wnoszę o dopuszczenie mgr Marty Giziewskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Zielona Góra, dn. 20 maja 2024 roku

dr hab. Ewa M. Skorek, prof. UZ

